

українського народу, він поклав життя на ствердження нашої духовності і встиг благословити Богдана Хмельницького на бойовий та державний подвиг.

Возій О., спудей,
факультет екології МІ НаУКМА

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГРАВЮРИ

У проблемі "Київська Академія і українська гравюра" можна виділити три основні аспекти: академія як замовник гравюри; академія як "постачальник" тем та ідей для українських художників-графіків; викладання основ малюнку в академії і створення в такий спосіб "резерву кадрів" для розвитку графічного мистецтва. Всі ці аспекти тісно пов'язані між собою. Діяльність академії постійно впливала на формування одного з провідних осередків українського образотворчого мистецтва XVII-XVIII століть — "київської школи".

Розвиток освіти сприяв налагодженню у Києві друкарської справи. З виходом у 1616 р. першого посібника для учнів "Часослова" починається співробітництво Києво-Могилянської колегії і Києво-Печерської лаврської друкарні. Так, у 1622 р. було видано похоронний панегірик "Вірші на жалісний погріб зацного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного", який багато зробив для зміцнення школи. "Вірші" були видані окремою брошурою на 24 аркуші з трьома ілюстраціями-гравюрами на дереві, які виконав невідомий нам гравер народної школи. Гравюри виконані вільно й соковито, з декоративним розмахом, з характерним деформуванням постатей і предметів, з порушенням пропорцій і просторових скорочень, що помітно відрізняло їх від гравюр попередніх і наступних лаврських видань того часу. Зображали вони портрет Сагайдачного-вершника, герб запорізького війська і батальну сцену "Облога Кафи". В основі цих гравюр лежить наївний реалізм народного малюнка, осередком якого був київський Поділ, де знаходилася і братська школа, і саме братство. Збереглося чимало прямих і опосередкованих свідчень, що малюванню відводилася велика роль упродовж всієї історії закладу - від часу заснування братської школи до закриття академії, як світської установи, перетворення її на Київську духовну академію. До Києва запрошувалися кращі митці України.

Д.І.Вишенський писав про викладання мистецтв в академії першої половини XVIII ст., як про обов'язковий і до того ж улюблений студентами курс. Студенти завжди доволі майстерно розмальовували богословські й філософські конклюдії для диспутів, прикрашали різними зображеннями свої підручники і зошити.

Про методику навчання малюнку в академії у 80-ті роки XVIII ст. писав І.Тимковський - рисунок викладався системно, від копіювань елементарних зображень ("правил школи") до натурних фігурних етюдів і краєвидів. Тут вчилися художники, які докорінно змінили іконографію й стилістику українського іконопису Наддніпрянщини.

Колегія прискорила появу в українській становій гравюрі нового жанру-академічної тези. Щоб надати ширшого громадського резонансу диспутам, що проводились наприкінці навчального року, колегія афішувала свої диспути, вивішуючи у найулюбленіших місцях міста оголошення, які називали в різні часи то афікціями, то конклюдіями, то тезами. Основна цінність ранніх об'яв - у їх образотворчій частині. Афікції середини XVIII ст. своїм образним ладом і композицією зумовили ті зміни, що їх зазнали гравіровані титули й особливо фронтисписи київських книг цих же десятиліть. Вони стають метафорично-символічними за змістом, бароковими за стилем та образили за суттю, яскраво мальовничими - за формою ("Великий Требник", 1646 р., "Патерик Печерський", 1661 р., "Меч духовний", 1666 р. та ін.). Вхідні ілюстрації київських друків мають відчутний афішний характер, а представлені в них образи іносказання відзначаються філософським змістом, чому нема аналогій в жодній іншій друкарні України того часу.

Логічно припустити, що гравери лаврської друкарні могли скористатися багатою на вигадки творчістю оформлювачів афікцій з середовища викладачів та студентів.

70-і роки XVIII-го століття вважаються переломними в розвитку жанру тези. Диспути в колегії частіше влаштовуються під патронажем гетьмана або митрополита і завершуються своєрідними фестивалями мистецтв. А тези про диспути набували характеру літературно-образотворчого панегірика.

Наголос тези переноситься на персону покровителя за рахунок пафосного тексту, символів, алегорій, героїв, пейзажних елементів, а пізніше і портретів, які натякали на заслуги і особливі риси вдачі патрона, на допомогу з боку небесних сил. Гравіровані тези-панегірики виникли з потреби тиражувати тези. Вони увібрали в себе традиції мальованих афікцій 30-70-х років, риси літературних панегіриків, особливості вітальних адрес та посвят.

Найбільш рання, збережена донині, теза виконана в 1675 р. відомим українським гравером Олександром Гарасевичем. Це - "Triplex philosophia" ("Три філософії") у формі титулу до книжки. Після переїзду до Києва майстер та його учні (Л.Таранич, І.Ширський, І.Мигура, М.Карновський) прославили в ілюстраціях і тезах Києво-Могилянську колегію, її професорів, студентів, покровителів.

Гравіровані тези, пов'язані з розвитком академії на зламі XVII-XVIII ст., неповторні за своєю образністю, іконографією й композицією, вони віддзеркалювали спосіб поетичного мислення народу, його вдачу і психологію, у них репрезентовані головні риси бароко в українському образотворчому мистецтві.

Такою є відома теза І.Ширського 1698 р., присвячена ректорові Києво-Могилянської колегії Прокопові Калачинському, в якій автор не наслідує солоденького сервілізму панегіриків, не вихваляє чеснот нового ректора через символи і алегорії, про нього сказано кілька стриманих латинських слів, вигравіровано його герб біля ніг Афіни Палади (алегорія мудрості і войовничості). Вгорі - корогва з образами небесних заступників ректора-апостола Петра, Прокопія Воїна та Прокопія Денапаліта. Портрета самого ректора немає. Зате є "колективний портрет" київських студентів, котрі стоять гуртом на бруківці перед будинком колегії. Ремісничі елементи тут гармонійно поєднані з алегоричними (постать Афіни).

Серед визначних діячів української культури, які вчилися в академії, були і художники, в тому числі й ті, що розвивали жанри тези і взагалі панегіричної

гравюри, І.Мигура, М.Карновський, Г.Левицький, а також І.Ширський - гравер барокко, викладач курсу поетики, іконописець, будівник монастиря в Любечі.

Навіть ті вихованці академії, які не були професійними художниками, уміли добре малювати з натури. Наприклад, знаменитий український мандрівник Василь Григорович-Барський свої щоденники проілюстрував контурно-штриховими малюнками, перебуваючи у 1733 р. в Дамаску, для антіохійського патріарха Сильвестра намалював велику картину, що зображує місто Антіохію та вигравірував дві дошки для друкування дозволувальних грамот.

Традиційними осередками розвитку гравірувальної справи в Україні були друкарні й монастирі. Академія не мала власної друкарні й граверні, але характером своєї діяльності була зв'язана з усіма стадіями книго- і гравюровиробництва. Це впливало з самого унікального статусу Києво-Могилянської Академії. Адже вона сполучала в собі риси трьох установ: університету, академії наук і академії мистецтв. Роль закладу у розвитку українського образотворчого мистецтва найменш вивчена, але далеко не найменш важлива, бо в колегії заховуються коріння багатьох своєрідностей мистецтва і, зокрема, його київської школи.

Іванов О.А., спудей,
факультет економіки НФ НаУКМА

ПЕТРО МОГИЛА І ТОГОЧАСНА ІСТОРИЧНА НАУКА

Розвиток історичної науки першої половини XVII ст. був обумовлений історичними умовами того часу: потребою в національному захисті, треба було щось протиставити полонізації, католизації.

Історія-виразник духовних цінностей народу. В тогочасних жанрах простежувалися історичні міркування: проповіді, полемічна, історико-біографічна література, панегірики, літописи, хроніки.

Щодо полемічних творів, то П.Могила брав участь у написанні творів Н.Копистенського, І.Борецького. П.Могила, сам виступав як персонаж панегіриків Копистенського. П.Могила і М.Сакович широко показували Запоріжжя як взірець мужності.

П.Могила підтримував написання хронік, літописів (зокрема Густинського), збирання фактичного матеріалу тощо.

П.Могила залучив до роботи у створеній ним Академії відомих істориків (І.Гізель, Л.Баранович, С.Яворський, І.Галятовський та ін.). Він збирав бібліотеку, котра стала величезною джерельною базою Академії (лише Ф.Сафонович використав з цієї бібліотеки більше 100 джерел). Окрему увагу П.Могила приділяв збиранню козацьких літописів (Самовидець, Г.Грабянка, С.Величко), та інших цікавих документів.

П.Могила виступав як реставратор і пошукувач старожитностей, пам'яток мистецтва: керував розкопками Десятинної церкви, реставрацією Софійського собору, церков і монастирів у Києві, Луцьку, Турині, Куп'яничах. Допоміг А. Кальнофойському розшифрувати написи на стінах Лаври, Софії. Очевидно, у цьому зв'язку, С.Почаський у панегірику на честь Могили на перше місце ставить Клію.